

Byznys jako povolání? Některé etické a duchovní souvislosti bohatství a moci

Roman Míčka

Podtitul „etické a duchovní souvislosti bohatství a moci“ je možná příliš široký a velkorysý, není zde pochopitelně možné obsáhnout celou šíři takto pojatého tématu, ani se pokusit o snadnou syntézu aspektů biblických, teologických, etických, politických a ekonomických. Z biblického hlediska je možné pohled na bohatství zjednodušovat na hledání jakéhosi napětí mezi podobenstvím „O velbloudu a uchu jehly“ (Mt 19,23-26), který je častým duchovním argumentem proti bohatství křesťana, přes podobenství „O dělnících na vinici“ (Mt 20,1-16) dostávajících „po socialistickém způsobu“ tutéž mzdu bez ohledu na množství odvedené práce, až po „Podobenství o hřivnách“ (Mt 25,14-30), kde jsou služebníci hodnoceni dle tvrdých kapitalistických měřítek výhradně s utilitárním ohledem na schopnost zhodnocení svěřeného majetku, bez jakékoli zmínky o etických ohledech. Poselství zmíněných podobenství není možné primárně chápat jako směřující do oblasti ekonomických vztahů, ale jako vyjádření určitých duchovních aspektů Ježíšem hlásaného Božího království. Ze znění prvního podobenství přesto lze skromně usuzovat, že bohatí budou souzeni shovívavě, s ohledem na odpovědnost a zátěž, která je jim svěřena, a také s ohledem na to, co si můžeme vzít z posledně jmenovaného podobenství, totiž že je jim dáno navíc to, co je odňato oněm méně způsobilým a schopným. Na hrůzu učedníků, kterou u nich vzbudil obraz velblouda procházejícího uchem jehly, Kristus totiž reaguje ve věci spásy takto: „U lidí je to nemožné, ale u Boha je možné všechno“. Napětí mezi těmito podobenstvími vyjadřuje i napětí mezi způsoby povolání křesťana k veřejnému životu a k ekonomické činnosti¹. Někteří jsou povoláni k chudobě a k životu služby druhým, která je ovšem často finančně závislá na benevolenci bohatých či dnes spíše na organizační moci státu, jiní mohou být povoláni k odpovědnosti za vytváření a správu bohatství, které je nezbytným atributem společného dobra a potenciálem ať již dobrovolné, nebo nedobrovolné solidarity.

Křesťanství straní chudým, je do značné míry opcí pro chudé, nabádá proti závislostem člověka nejen na majetku, ale i na všech pozemských skutečnostech. Nelze sloužit dvěma pánům – „Nemůžete sloužit Bohu i mamonu“ (Mt 6,24). V některých případech a pro někoho, kdo není schopen obstát v této těžké zkoušce, Kristus doporučuje zbavit se majetku úplně, ale tato výzva „jdi, prodej, co ti patří, rozdej chudým“ (Mt 19,21) není v křesťanské etické tradici považována obvykle za univerzální, leč náležitá pouze onomu Bohatému mladíkovi. Vztah k majetku má být z hlediska křesťanství, analogicky k jiným oblastem lidského života a pozemských skutečností, rezervovaný a nesmí nahradit či vytěsnit vztah k Bohu, člověk musí být od pozemských skutečností svoboděn a ne na nich být závislý. Jako analogie se často uvádí Kristova výzva ke zřeknutí se otce, matky, ženy a dětí ve prospěch Krista (srov. L 14,26), která nemá znamenat odvrnutí rodinných příslušníků, ale apel na správnou hierarchii hodnot. Vztaženo přímo k majetku můžeme dokonce najít výrok varující před přitažlivostí bohatství: „Láska k penězům je totiž kořenem všeho zla, v honbě za nimi někteří zbloudili z cesty víry a sami si způsobili nezměrné trápení. Ty ale jako Boží člověk od takových věcí utíkej a následuj spravedlnost, zbožnost, víru, lásku, trpělivost a mírnost“ (1 Tm 6,10-11).

1 Srov. George WEIGEL, *Freedom and its Discontents. Catholicism Confronts Modernity*, Washington: Ethics and Public Policy Center, 1991, s. 97.

Křesťanství je samozřejmě na prvním místě ze sociálního hlediska „opcí pro chudé“, Ježíš straní chudým a vyzývá k vysvobození z pout závislosti na majetku. Jako „opce pro chudé“ by se však nemělo stát automaticky jakousi „opcí proti bohatým“, nemělo by primárně legitimizovat odnímání majetku a jeho nedobrovolnou redistribuci, jak se někdy děje i v intencích určitých forem křesťansky orientované sociální etiky. Záměrem je na prvním místě poukázat v souvislosti s tématem „pastorace bohatých“ na problematičnost ambivalentního, často až nenávislného postoje k bohatým a mocným tohoto světa, na místě druhém využít některé výrazné podněty ze slavné knihy Michaela Novaka *Byznys jako povolání* (1996)², v níž se autor pokouší byznys duchovně rehabilitovat.

Když se rozmnožuje jmění, množí se i příživníci

Odpovědná správa a rozmnožování majetku je totiž výrazným příspěvkem ke společnému dobru. Moderní kapitalismus, jehož obhájci poukazují na enormní dynamiku postupného vykořeňování chudoby zřetelně patrného v každé další následující generaci, je předmětem ambivalentních hodnocení. Petr Berger kupříkladu říká ve své knize *Kapitalistická revoluce*, že kapitalismus „...uvolnil největší produktivní sílu v dějinách lidstva. Dosud žádný jiný sociálně ekonomický systém nebyl schopen vytvořit srovnatelnou produktivní sílu“³. Obhájce kapitalismu, katolický teolog Michael Novak velkolepě dodává: „Po pěti tisíciletích tápání lidé konečně přišli na to, jak dosahovat bohatství trvalým a systematickým procesem“⁴. „Po svém vyhnání ze zahrady Edenu stanul Adam tvář v tvář světu, který nechával lidstvo po celá staletí strádat a hladovět. Dnes je tajemství trvalého materiálního pokroku rozluštno. Zodpovědnost za zmírnění strádání a hladu již nenese Bůh, ale my sami“⁵. Oba autoři naznačují, že celé předkapitalistické dějiny nebyly nakloněny vykořeňování chudoby a tvorbě důstojných materiálních životních podmínek lidí. Klíčovými pro tento expanzivní vzestup bohatství jsou kdo jiní, než kapitalisté – podnikatelé, kteří se obvykle příliš nerekrutovali ze starých premoderních bohatých aristokratických elit, nýbrž obvykle z měšťanské vrstvy spíše chudší střední třídy. Tito lidé neobjevili odedávna respektovaný princip soukromého vlastnictví, ani neobjevili odedávny obchod a trh, nebyli první, kdo akumulovali zisk. Neobjevili ani chamtivost a nenasytlost, kterou považují někteří za inovaci při vzniku kapitalismu, tento hřích doprovází lidstvo od počátku. Kapitalismus má totiž původ v lidské schopnosti invence a inovace – v lidské kapacitě tvořit. Jak napovídá samotné slovo „kapitalismus“ – jde o systém institucí, který má za cíl uvolnit kreativní síly v člověku a využít ctnosti praktického rozumu. Kapitalismus je založený na myšlení – na správném používání lidské mysli – hlavy – „caput“. Slovo kapitalismus tedy podle této interpretace neodkazuje primárně na peníze, ale na „lidský kapitál“ – znalost, vynalézavost, know-how, iniciativu, podnikavost, kapacitu k organizaci, schopnost kooperace. Kapitalismus je spojen s určitým étosem, o kterém měl Max Weber za to, že pramení z kalvínské úzkostné náboženské neurózy, Novak se naproti tomu domnívá, že centrální pro kapitalismus je právě kreativita. Kreativitu považuje Novak za centrální bod katolické, nikoli protestantské etiky, což se snaží obhájit ve své knize *The Catholic Ethic and the Spirit of Capitalism* (1993)⁶.

Nové elity – bohatí současnosti – kapitalisté se však navzdory zjevnému společenskému přínosu netěší příliš velké úctě. Pro současnost je typický pohled na bohaté a mocné spíše jakožto na

2 Michael NOVAK, *Business as a Calling. Work and the Examined Life*, New York: The Free Press, 1996.

3 Peter L. BERGER, *Kapitalistická revoluce: padesát propozic o prosperitě, rovnosti a svobodě*, Bratislava: Archa, 1993, s. 61-62.

4 Michael NOVAK, *Duch demokratického kapitalismu*, Praha: Občanský institut, 1992, s. 17.

5 Tamtéž, s. 28.

6 Srov. Michael NOVAK, *The Catholic Ethic and the Spirit of Capitalism*, New York: The Free Press, 1993.

zloděje a parazity společnosti, než na její výrazné přispěvatele a spolutvůrce společného dobra. Tento veskrze pokřivený pohled může mít racionální jádro i částečné opodstatnění v často opomíjeném aspektu rozlišení mezi způsoby nabývání bohatství ve smyslu jisté legitimacy. Mnozí podnikatelé, kteří výrazně zbohatli, založili své podnikání skutečně na kreativním přínosu v určité oblasti lidské činnosti, a přispěli tak k rozvoji společnosti. Naproti tomu existuje poměrně široká vrstva podnikatelských aktivit nekreativního charakteru, tedy těch, které participují na korupční kooperaci se státem a veřejnými institucemi. Tento aspekt, málo zmiňovaný a rozlišovaný, zdůrazňuje kupříkladu ekonom Pavel Kohout v článku *Proč ekonomika stagnuje*⁷, kde na základě díla ekonomů Jamese Robinsona a Daron Acemoglu⁸ kromě jiného rozlišuje mezi elitami kreativními a extraktivními. Kreativní elity zbohatli vlastní inteligencí, tvořivostí a pílí, extraktivní elity bohatnou na základě podezřelých privatizací, zmanipulovaných státních zakázek, dotací a děr v zákonech. Je zřejmé, že liberální ekonomové jako Novak, již s ohledem na zdůrazňovaný kreativní rozměr kapitalismu nebudou nakloněni nekreativním formám získávání bohatství, v němž ostatně často silnou roli sehrává stát a korupce v rámci jeho institucí, nikoli svobodné a konkurenční tržní prostředí. Silný stát, množství veřejného majetku a veřejných peněz (privatizace, veřejné zakázky, eurodotace, ekologické dotace apod.) mnohdy právě napomáhají vzniku „extraktivních elit“ na úkor kreativních.

Bez ohledu na charakter podnikatelských aktivit si státy se svou vzestupující mocí v průběhu dvacátého století, zejména jeho druhé polovině, často braly bohaté ekonomické elity jako rukojmí svých sociálních experimentů a jako významný zdroj příjmů. Sazba progresivní daně činila v některých zemích, kupříkladu v předthatcherovské Británii 83 %, ovšem efektivní mezní míra zdanění činila až neskutečných 95 %, v předreaganovských USA byla horní sazba daně z příjmu 70%. Následovala éra, která byla daňově příznivější, ovšem v současnosti, kdy se v dobách krize a v situaci dynamické globalizace ukazuje perspektivní neudržitelnost stávající hladiny veřejných výdajů, nároků a sociálních vymožeností přebujelého státu blahobytu, se politici opět více ptají po tom, koho a jak radikálněji zdanit a ještě tím jako bonus získat popularitu u voličů. Živým příkladem je návrh 75 % „daně pro bohaté“ francouzského prezidenta François Hollanda. Nelze než nevzpomenout v této souvislosti alespoň jeden citát ze Starého zákona, z již v tomto čísle časopisu rozebírané knihy Kazatel: „*Když se rozmnožuje jmění, množí se i příživníci. Jaký prospěch z toho mává vlastník? Ledaže se na to může dívat*“ (Kaz 5,10).

„*Bohatí Američané by měli platit vyšší daně*“⁹, prohlásil v prvním povolebním projevu Obama, a to v situaci, kdy deset procent Američanů s nejvyššími příjmy platí z celkového výnosu daně z příjmu 45,1 % a v situaci, kdy takřka polovina (47%) Američanů neplatí daň z příjmu žádnou. V tomto kontextu je třeba se oprávněně ptát, kde jsou hranice legitimního zdanění a přerozdělování bohatství mezi všechny, zejména od těch, jejichž příjmy (a tudíž i schopnosti, iniciativa a kreativita) jsou považovány za společné jmění, které je možné si kdykoli ze strany státu a ostatních občanů nárokově přivlastnit. Proti nadměrným očekáváním vůči potenciálu řešit sociální problémy odnímáním a přerozdělováním bohatství, případně vyvoláváním „třídní nenávisť“ se vyslovovala již první sociální encyklika při kritice socialistických ideálů: „...*socialisté, podnítoše nenávisť chudých proti bohatým, prohlašují, že se má soukromé vlastnictví zrušit a místo toho z majetku jednotlivců učinit společný majetek všech a že by jej spravovali ti, kdo stojí v čele obcí nebo států. (...) Avšak jejich plán je naprosto nezpůsobilý tento rozpor úspěšně vyřešit; dokonce by znamenal*

7 Srov. Pavel KOHOUT, *Proč ekonomika stagnuje* (on-line), dostupné na: <http://www.novaustava.cz/clanky/proc-ekonomika-stagn>, citováno dne 19. 8. 2013.

8 Srov. Daron ACEMOGLU, James ROBINSON, *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, New York: Crown Publishers, 2012.

9 Srov. *Bohatí Američané by měli platit vyšší daně*, prohlásil v prvním povolebním projevu Obama (on-line), dostupné na: http://www.rozhlas.cz/zpravy/amerika/_zprava/bohati-americane-by-meli-platit-vyssi-dane-prohlasil-v-prvnim-povolebnim-projevu-obama--1135177, citováno dne 3. 7. 2013.

pro dělnické vrstvy poškození. Mimoto je nespravedlivý, protože se dopouští násilí na zákonných majitelích. Vnáší zmatek do života státu tím, že ukládá státní moci úkoly, které jí nepřísluší¹⁰. Určitým paradoxem je, že bohatí, kteří svůj majetek získali jinou než podnikatelskou činností (umělci, sportovci apod.) nejsou pod tak silným tlakem společnosti a nad jejich bohatstvím není činěn tak silný moralizující otazník.

Novakova kniha *Business as a Calling*

A nyní již k Novakově knize *Business as a Calling – Work and the Examined Life* (1996), v níž se autor pokusil svět byznysu i byznysmeny samotné alespoň částečně duchovně rehabilitovat a upozornit na křesťanský rozměr povolání v byznysu.

Jako teolog si Novak nejprve všímá silné antikapitalistické tradice v rámci křesťanství – stálý odpor mnohých křesťanských myšlenkových směrů i představitelů hierarchie podle něj hluboce souvisí se silnou „antikapitalistickou tradicí“, která má ještě kořeny v dobách, kdy byla církev finančně závislá na starých premoderních elitách, na aristokracii feudálního charakteru. Za další kořen odporu vůči světu podnikání a byznysu považuje Novak intelektuály, jejichž vzdělanost byla spojena s aristokratickou tradicí svobodných umění a společenských věd¹¹. Od samého vzniku a počátků rozvoje kapitalistického hospodářství v devatenáctém století se intelektuálové celého světa vydali na pochod proti svobodnému trhu. „Intelektuálové od těch dob nacházeli zvláštní radost definováním business class za třídního nepřítele číslo jedna, za ztělesnění a příčinu sociálního zla“¹². Intelektuálové si podle něj zvykli identifikovat se s aristokracií, jsou to „šlechticové ducha“ pohrdající vulgární vrstvou „maloměšťáků“ a novozbohatlíků pěstujících „buržoazní“ nearistokratickou morálku a odmítající nízký a materialistický svět byznysu. S tím souvisí i odraz vnímání podnikatelských elit ve sféře filmového umění – do 60. let byl americký byznysmen v holywoodských filmech většinou prezentován jako pozitivní postava, od 70. a 80. let zejména jako darebák, ničema a zloděj¹³. Za další kořen odporu vůči kapitalismu a kapitalistům považuje Novak prostou závist, kterou považuje za jednu z nejničivějších společenských sil a která se projevuje stálými důrazy na spění k materiálnímu rovnostářství¹⁴.

Novak široce poukazuje na smutný, nevděčný a obtížný úděl lidí pracujících ve světě byznysu. Vůči podnikatelské sféře a angažovanosti panují mnohé předsudky a mýty, jako ostatně proti celému kapitalistickému systému hospodářství. Lidé pracující ve světě byznysu, zejména ti úspěšnější a bohatší, jsou vnímáni jako morálně podezřelí, usilující výhradně o zisk. Podnikatelská aktivita nemá v očích mnohých valnou duchovní hodnotu, zkreslený mediální obraz o ní budí dojem, že s touto aktivitou jsou téměř nerozlučně spojeny vlastnosti jako žádostivost, chamtivost, vulgarita, nepoctivost. Novak si ovšem nečiní iluze o realitě a praktikách existujících ve světě byznysu, nicméně nepovažuje systém a lidi v něm se angažující za nutně nemorální a zlé. Pokouší se obhájit moralitu podnikání, přičemž angažovanost v ekonomické sféře považuje dokonce za „poslání“ v náboženském smyslu. „Kariéra v byznysu je nejenom morálně závažným posláním, ale i morálně vznešeným posláním. Ti, co jsou k němu povoláni, mají důvod k hrdosti a radosti“¹⁵. Poukazuje taktéž na to, že ve Spojených státech dokonce podle sociologických průzkumů patří jedinci pracující ve světě byznysu, společně s vojáky a sportovci,

10 *Rerum novarum*, čl. 3.

11 Srov. Michael NOVAK, *Business as a Calling*, s. 5.

12 Tamtéž, s. 55.

13 Srov. tamtéž, s. 7–10.

14 Srov. tamtéž, s. 90–92.

15 Tamtéž, s. 13.

mezi osoby s nejvyšší mírou religiozity¹⁶. Je to snad proto, že je v těchto profesích faktor úspěchu spojen s velkými riziky a s náhodnými faktory působícími mimo sféru vlivu jednotlivce.

Tvorba bohatství není podle Novaka morálně neutrální, ale apriorně morálně správný způsob naplnění osobní odpovědnosti. Byznys lze uskutečňovat morálním i nemorálním způsobem, jakož i jiné oblasti činnosti, kde je dán prostor lidské svobodě. Systém kapitalismu je stejně jako veškerá jiná lidská činnost zasažen lidským hříchem, není to ovšem důvod k jeho eliminaci či zásadní reorganizaci a regulaci. Nutkání k osobní ekonomické iniciativě je vyjádřením přirozené svobody a je nutné mu ustavit vhodný institucionální rozměr. Kulturně morální dimenze systému demokratického kapitalismu je však v úpadku a je třeba usilovat o její oživení. Formování charakteru, které bylo po celé generace prvořadou funkcí vzdělávacích institucí, se vytratilo – ctnost byla nahrazena morální neutralitou. Ctnost by se však měla dle Novaka stát životním zájmem byznysu, a to i z čistě pragmatických důvodů – morálka firmy je investicí a devízou pro její perspektivní prosperitu, i když z krátkodobého hlediska může mít větší úspěch ekonomické jednání bez morálních ohledů. Novak se dokonce v tomto smyslu pokouší o definici tří „kardinálních ctností byznysu“, které by v nové situaci moderní doby pomohly doplnit klasicky definované ctnosti. Píše, že „...etika byznysu je mnohem větší výzvou, než jen dodržování občanských zákonů a neporušování morálního zákona. Znamená to vizi a vybudování nového typu světa, založeného na principech osobní tvořivosti, společenství, realismu a dalších ctností podnikání. Znamená to respektování práva chudých na vlastní osobní ekonomickou iniciativu a jejich vlastní tvořivost. Znamená to vytvoření kultury hodné svobodných mužů a svobodných žen – ve prospěch chudých a k větší slávě Boží“¹⁷.

Za kardinální ctnosti byznysu Novak považuje¹⁸ zejména jím akcentovanou **kreativitu**, tvořivost, která je podpořená habity jako odvaha, tvrdá práce a vytrvalost. Je to hlavní ctnost, která startuje a udržuje celý systém utváření bohatství. Zatímco dříve byla primárním faktorem bohatství zemědělská půda a přírodní bohatství, dnes jsou tyto faktory pro rozvoj bohatství druhořadé, až nepodstatné. Hlavním zdrojem bohatství je intelektuální kapitál¹⁹. Člověk jako *imago Dei* je povolán dynamicky dotvářet a přetvářet stvořený svět. Další ctností byznysu je **budování společenství** – podpořené habity jako čestnost, velkodušnost a cit pro spravedlnost. Téměř veškerá práce a tvořivá činnost je vykonávána pro někoho jiného, člověku byla Bohem dána kapacita vytvořit v životě víc, než spotřebuje. To je předpokladem ekonomického pokroku a vzájemného obohacení. Moderní obchodní systém je výrazem vzájemné provázanosti lidstva, jak naznačoval již Jan Zlatoústý²⁰. Třetí ctností byznysu je podle Novaka **praktický realismus** – podpořené habity jako schopnost naslouchat, být pozorný a vnímavý, schopnost uvažovat v širších souvislostech, být sebekritický a ochotný uznat svoje chyby. Je to ctnost blízká kardinální ctnosti praktické moudrosti (*phronesis*).

Novak relativizuje roli státu při vytváření uspokojivých životních podmínek a pracovních míst, roli byznysu považuje naopak za klíčovou a říká: „Byznys je nejlepší a jedinou reálnou nadějí chudých. Pozdvižení chudých z jejich bídy patří mezi nejušlechtilejší poslání byznysu“²¹. Zatímco státy, zejména v průběhu několika posledních desetiletí, vytvářejí aktivně závislost občanů na svých strukturách, přerozdělovacích a dotačních mechanismech, byznys může být arénou svobody a emancipace od státu při budování nezávislé občanské společnosti. Novak říká: „Pracovní

16 Srov. tamtéž, s. 43–45.

17 Tamtéž, s. 133.

18 Srov. tamtéž, s. 117–133.

19 Srov. *Centesimus annus*, čl. 32.

20 Srov. Michael NOVAK, *Business as a Calling*, s. 38–39.

21 Tamtéž, s. 37.

příležitosti jsou pro chudé cennější, než almužna od vlády, která se k nim chová jako k nevolníkům“²². Jinde říká: „Povolání byznysu je jedinečně nejstrategičtější povolání na díle sociální spravedlnosti. Je to povolání nejdůležitější k vymanění chudých z chudoby. Byznys vytvoří práci tam, kde předtím neexistovala“²³. Podle Novaka by měl stát v dobře organizované svobodné demokratické společnosti plnit sice důležité, leč velmi omezené funkce. K byznysu v této souvislosti říká: „V projektu samosprávy je byznys nepochybně největší institucí občanské společnosti. Morální zdraví společnosti proto do velké míry závisí na morálním charakteru vůdců byznysu“²⁴.

Novak na mnoha místech chválí papeže Jana Pavla II., který si podle něj dal záležet, aby morálně rehabilitoval význam a poslání byznysu a podnikatelů, cituje kupříkladu jeho proslov v Miláně z roku 1983: „Stupeň blahobytu, jemuž se těší současná společnost, by byl nemyslitelný bez dynamické osobnosti podnikatele, jehož funkce spočívá v tom, že organizuje lidskou práci a výrobní prostředky, aby produkovaly zboží a služby nezbytné pro společenskou prosperitu a pokrok“²⁵.

Kapitalista – hrdina současnosti?

Z hledisek sociální spravedlnosti je třeba poznamenat, že bohatí občané by se měli přiměřeně podílet na rozvoji společnosti a systematicky přispívat na integrální společenský rozvoj. Existuje ale závažná otázka po hranicích solidarity, které musí být nastaveny spravedlivé meze. Sociální spravedlnost podle encykliky *Quadragesimo anno* (1931), skutečně znamená určitou míru přerozdělování a eliminaci extrémních společenských nerovností: „Každému ať se tedy přidělí jeho podíl na statcích; a musí se usilovat o to, aby se rozdělení pozemských statků provedlo a upravilo podle zásad obecného blaha neboli sociální spravedlnosti. Dnes je však veliký protiklad mezi malým počtem velkých boháčů a nesmírným množstvím chudáků a v rozdělení majetku je tedy velmi vážný nesoulad, jak vidí každý, kdo nepostrádá cit“²⁶. Nejnovější sociální encyklika Benedikta XVI. *Caritas in veritate* (2009) tento přístup v jistém smyslu potvrzuje: „Trh je podřízen principům takzvané komutativní spravedlnosti, která řídí právě vztahy dávání a přijímání mezi rovnocennými partnery. Sociální učení církve však nikdy nepřestalo zdůrazňovat význam spravedlnosti distributivní a spravedlnosti sociální pro samotnou tržní ekonomiku, a to nejen proto, že tržní ekonomika je součástí širšího sociálního a politického propojení, ale také kvůli soustavě vztahů, v nichž se uskutečňuje“²⁷.

Na straně druhé není možné plně přistoupit na formulaci distributivních ideálů, jak je představuje kupříkladu John Rawls – jádrem jeho teorie spravedlnosti je výrok: „Sociální a ekonomické nerovnosti mají být uspořádány tak, aby sloužily maximálnímu prospěchu nejméně zvýhodněných občanů“. Toto může být žádoucí v situaci, která ohrožuje chudobou důstojnost a základní práva člověka, nikoli však v kontextu blahobytných společností, které vysoce sofistikovanými a redistributivními nástroji směřují k deformovanému ideálu kvality života vycházejícímu z neoprávněných nároků a sociálních práv. Rawlsova teorie spravedlnosti je materialistickou redukcí převádějící problémy spravedlnosti, lidských práv a demokracie na instrumentální úroveň uceleného zajišťování blahobytu a stejných příležitostí pomocí institucionálního zřízení²⁸. Takové pojetí spravedlnosti je redistributivním automatem, který nezná hranic a nezná

22 Tamtéž, s. 57.

23 Michael NOVAK, *The Universal Hunger for Liberty. Why the Clash of Civilizations Is Not Inevitable*, New York: Basic Books, 2004, s. 52.

24 Michael NOVAK, *Business as a Calling*, s. 53.

25 Michael NOVAK, *Katolické sociální myšlení a liberální instituce*, Praha: ČKA, 1999, s. 225.

26 *Quadragesimo anno*, čl. 58.

27 *Caritas in veritate*, čl. 35.

28 Srov. Samuel SCHEFFLER, *The Appeal of Political Liberalism* (on-line), dostupné na: <http://ebookbrowse.com/scheffler-the-appeal-of-political-liberalism-pdf-d347933808>, citováno dne 3. 7. 2013.

morální korektivy tázající se po uměřenosti blahobytu, konzumu a zcela se vymyká principu subsidiarity. Solidarita ve společnosti nemůže spočívat ve stálém hledání redistributivních nástrojů k umenšování rozdílů ve společnosti, ale právě v zabezpečování skutečně minimálních lidsky důstojných základních podmínek s ohledem na princip subsidiarity. Samozřejmě že definice chudoby a nedůstojných podmínek lidského života se částečně odvozuje od relativních měřítek vyspělosti té které společnosti, neměla by se ale nikdy stát nástrojem pro expanzivní redistribuci. Solidarita jako jeden z podstatných principů sociální nauky církve, „...pevná a tvalá odhodlanost usilovat o obecné blaho neboli dobro všech a jednoho každého, protože všichni jsme zodpovědní za všechny“²⁹ je klíčovým aspektem společného dobra společnosti. V kontextu vyspělého Západu, kde solidarizační mechanismy přesáhly přiměřenou míru, se však více musíme tázat po jejím komplementárním korektivu – subsidiaritě. Nerespektování tohoto principu, který již encyklika *Quadragesimo anno* chápe jako důležitou zásadu, „která se nedá vyvrátit ani změnit“, má „...pak za následek těžké poškození a rozvrat sociálního řádu“³⁰. V tomto kontextu encyklika *Centesimus annus* Jana Pavla II. kritizuje přebujelé zaopatřovací státy, které vedou ke zneužívání sociálních systémů, ztrátě morálních zdrojů a potenciálu k odpovědnosti, k nesmírnému zvyšování výdajů státu a tedy i k nepřiměřené redistribuci od „bohatých“ k „chudým“³¹.

Na závěr vzpomeňme na slavný, nyní již taktéž zfilmovaný, román kontroverzní objektivistické filosofky ruského původu Ayn Randové *Atlas Shrugged* (1957). Pomiňme její problematiska radikálního individualismu a zpochybňování solidarity, které pravda nejsou plně konsistentní s pojetím křesťanské etiky, ale zaměřme se na její vyobrazení některých zásadních postřehů k fungování svobodné kapitalistické společnosti. Ve zmíněném románu jsou bohatí a schopní podnikatelé, manažeři, vědci a jiné kreativní a inteligentní osobnosti pod tak silným tlakem státních regulací, omezování a šikany, že se rozhodnou ze společnosti odejít. Randová považuje jejich kreativitu, iniciativu a další výjimečné a vzácné schopnosti za motor civilizace, s jejich „stávkou“ a postupným odchodem se pak celá civilizace hroutí a vše podstatné přestává fungovat, přičemž stát samotný není schopen kompenzovat tento deficit a plnit podstatné funkce. Obraz Atlase, který na svých ramenou nese břímě celku a který se pod strašlivým tlakem rozhodne pokrčit ramenem, nebo dokonce „ucuknout“, je impozantní a měl by nám být přinejmenším podnětem k docenění mimořádného významu, nepostradatelnosti takového typu lidí a k jejich morálnímu docenění, a to i z hledisek křesťanské etiky.

Uvedené podněty by nám měly být nápomocny k hledání respektu, obdivu, ocenění a k širšímu pochopení tzv. „bohatých“, jež si můžeme samozřejmě nepřesně a neúplně ztotožnit s podnikatelskými elitami současnosti. Jde zejména o výše zmiňované „kreativní elity“, které svou pílí, inovací, invencí i štěstím výrazně přispívají k ekonomickému rozvoji. Na těchto tahounech ekonomiky, investorech, tvůrcích materiálních hodnot a pracovních míst, často též dárcích, mecenáších a přispěvatelích, leží nevídané břímě odpovědnosti a neúměrné zátěže, která rozhodně nebývá vykoupena společenským oceněním přínosu ke společnému dobru a už vůbec ne pocitem většího štěstí. Z kreativity, iniciativy a daní těchto lidí žijeme my mnozí, a proto hledět na ně jako na jakési parazity společnosti je zcela nepřesné a nezpůsobné. Při každém diferencovaném hodnocení morality bohatství a bohatých bychom tyto podněty měli vždy vzít v potaz.

29 *Sollicitudo rei socialis*, čl. 38.

30 *Quadragesimo anno*, čl. 79.

31 *Srov. Centesimus annus*, čl. 48.

Byznys jako povolání? Některé etické a duchovní souvislosti bohatství a moci

Abstrakt Tento článek se v kontextu tématu „pastorace bohatých a mocných“ zabývá problematikou ambivalentního postoje vůči bohatým a mocným tohoto světa. Na základě zásadních podnětů knihy Michaela Novaka *Business as a Calling. Work and the Examined Life* (1996) se pokouší interpretovat jejich obtížnou pozici a zároveň obhájit sféru byznysu. Téma je zasazeno do kontextu některých impulsů sociálního učení církve.

Klíčová slova byznys, povolání, pastorace, bohatství a moc, daně, redistribuce, sociální etika, sociální učení církve